

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY RYCHWAŁ
NA LATA 2018 - 2021**

Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Poznaniu
Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków
Uzgodniono ze stanowiska konserwatorskiego
Załącznik do pisma/decyzji/stanowienia/powiadomienia
z dnia 22.11.2017 Nr WK/25120.10673.1.2018

RYCHWAŁ 2018

Wielkopolski Wojewódzki
Konserwator Zabytków
mgr Joanna Goszczyńska

SPIS TREŚCI	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	4
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	7
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	8
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	9
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	13
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	13
5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury.....	13
5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020.....	14
5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020.....	14
5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	15
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	16
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego.	16
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	18
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	21
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	23
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejstru zabytków.....	23
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	24
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	26
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	26
6.5. Zabytki archeologiczne.....	27
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	28
6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	28
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	28
6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	32
7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu	

kulturowego.....	34
7.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	34
7.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	37
7.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	47
8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków.....	48
9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	51
10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	52
10.1. Gminna ewidencja zabytków.....	52
10.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	53
10.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	54
10.4. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia n.p. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.	55
11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	58
12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	59
13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	60

Wstęp

Podstawowym założeniem *Programu opieki nad zabytkami dla gminy Rychwał na lata 2018-2021* jest ukierunkowanie działań lokalnego samorządu na poprawę stanu zachowania i utrzymania środowiska kulturowego. W ostatnich latach, dla realizacji tego założenia, coraz większy nacisk kładzie się na aktywizację lokalnych środowisk samorządowych. W ramach budowy nowoczesnego oblicza społeczeństwa, dostrzega się potrzebę pogłębiania świadomości społeczeństwa w oparciu o fundamenty miejscowych tradycji kulturowych. Lokalna tradycja jest szczególnie cennym dziedzictwem kulturowym, składa się ze splotu wydarzeń (kontekst dziejowy, historie poszczególnych ludzi, grup społecznych), zachowanych pamiątek (zabytki architektury i budownictwa, zabytki ruchome, zabytki archeologiczne). Miejscowa historia zaś, najczęściej dotycząca poszczególnych rodzin czy niewielkich grup społecznych, przenosi się na dzieje regionu. Opieka nad dziedzictwem kulturowym powinna zatem leżeć u podstaw budowania nowoczesnego społeczeństwa, świadomego swojej przeszłości, która w oczywisty sposób pomaga definiować tożsamość kulturową jako wartościowy składnik struktury współczesnej cywilizacji.

Niniejszy dokument jest aktualizacją *Programu opieki nad zabytkami gminy Rychwał na lata 2013-2016* przyjętego Uchwałą Nr XLI/307/13 Rady Miejskiej w Rychwale z dnia 5 listopada 2013 r.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Rychwał jest położona w południowo - wschodniej części województwa wielkopolskiego, w odległości ok. 115 km od Poznania, w obrębie makroregionu Nizina Południowowielkopolska i mezoregionu Równina Rychwalska, która stanowi część Pradoliny Warszawsko – Berlińskiej, w dorzeczu rzeki Warty. Gmina posiada status gminy miejsko – wiejskiej i stanowi jedną z czternastu gmin tworzących powiat koniński, zajmując 7,46 % jego powierzchni, w odległości ok. 18 km od stolicy powiatu, Konina. W latach 1975-1998 gmina administracyjnie należała do województwa konińskiego.

Gmina Rychwał zajmuje powierzchnię 117,82 km². W jej granicach znajdują się: centralnie położone miasto Rychwał, zajmujące 9,7 km², siedziba władz samorządowych i zarazem lokalny ośrodek handlowo – usługowy dla mieszkańców gminy oraz największy ośrodek osadniczy zamieszkiwany przez 2371 mieszkańców, a także 23 wsie posiadające status sołeckich: Biała Panieńska, Broniki, Czyżew, Dąbroszyn, Franki, Gliny, Grabowa, Grochowy,

Jaroszewice Grodzieckie, Jaroszewice Rychwalskie, Kuchary Borowe, Kuchary Kościelne, Lubiny, Modlibogowice, Rozalin, Rybie, Siąszyce, Siąszyce Trzecie, Święcia, Wardężyn, Wola Rychwalska, Złotkowy, Zosinki, zamieszkałe łącznie z miastem przez 8362 osoby (dane GUS za 2016). Gęstość zaludnienia wynosi 71M/ km².

Z gminą Rychwał sąsiadują trzy jednostki samorządowe powiatu konińskiego:

- od zachodu – gmina Grodziec,
- od północnego-zachodu – gmina Rzgów,
- od północy – gmina Stare Miasto,

jedna jednostka z powiatu tureckiego:

- – od wschodu gmina Tuliszków,

oraz dwie jednostki samorządowe powiatu kaliskiego:

- od południa – gmina Stawiszyn,
- od południowego wschodu – gmina Mycielin.

Użytki rolne obejmują 79,4 % powierzchni gminy, stąd jej funkcją wiodącą jest rolnictwo, natomiast tereny leśne - z przewagą lasów sosnowych - 14,7%, zaś pozostałe grunty - zabudowane, drogi i wody - 5,9% jej powierzchni.

Jednostki osadnicze gminy łączy sieć dróg gminnych długości ok. 109 km, siedem odcinków dróg powiatowych o długości ok. 48 km. Przez teren gminy przebiegają też odcinki krzyżujących się dróg: krajowej nr 25, relacji Bydgoszcz – Konin - Rychwał – Kalisz – Oleśnica, długości 13,6 km, przecinająca tereny gminy z południa na północ oraz 9,5 km odcinek przebiegającej z zachodu na wschód drogi wojewódzkiej nr 443, relacji Jarocin – Rychwał – Tuliszków. Ponadto w niezbyt dużej odległości - ok. 15 -18 km od północnej granicy gminy przebiegają międzynarodowe trasy: kolejowa E20 relacji Berlin – Warszawa – Moskwa ze stacją w Koninie i autostrada A2 (droga E-30 łącząca Europę Zachodnią przez Poznań z Warszawą) ze zjazdem w Modle Królewskiej, gm. Stare Miasto.

Rzeźba terenu gminy, która zajmuje kotlinowate obniżenie pomiędzy Wysoczyzną Turecką i Wysoczyzną Kaliską, ukształtowana została przez zlodowacenie środkowopolskie i obejmuje płaskie powierzchnie wysoczyznowe i terasowe, na których występują wydmy na przemian z terenami podmokłymi z niewielką ilością rzek - Powa, Czarna Struga, Struga Grabienicka, Struga Zakrzewska, a także lasy, łąki i pola uprawne. Na terenie gminy występują udokumentowane zasoby surowców mineralnych. Podstawowym jest węgiel brunatny, zalegający w złożu „Piaski”, które położone jest na pograniczu gmin: Rzgów, Rychwał, Grodziec i Zagórów. Złoże to zalega m.in. w północno-

zachodniej części gminy Rychwał, pomiędzy Modlibogowicami i Kucharami Kościelnymi (pole „Kuchary Kościelne”), w rejonie Kuchar Borowych (pole „Południowe”) oraz Rozalina (odnoga „Mądroszki”). Złoże nie są obecnie eksploatowane. Poza węglem brunatnym występują złoże torfów, które aktualnie również nie są eksploatowane.

Ślady osadnictwa na terenie gminy sięgają epoki kamienia – mezolitu. Natomiast pierwsza wzmianka pisana, dotycząca Rychwała, pochodzi z 1394 r. Średniowieczna osada Rychwał położona przy ówczesnym trakcie handlowym, stanowiła własność szlachecką. Miasto lokowane było na prawie niemieckim na przełomie XIV i XV w., a mieszkańcy uzyskali prawo do zajmowania się rzemiosłem i handlem wraz z prawem do odbywania 6 jarmarków w roku. W mieście wybudowano kościół, a Jan z Rychwała wznosił zamek obronny. Poprzez małżeństwo jego córki Anny z Marcinem Zarembą ze Sławska, kolejnymi właścicielami miasta wraz z przyległościami został ród Marcina Zaremby, który odtąd tytułował się Marcin z Rychwała, a jego potomkowie Rychwałscy. W rękach tego rodu miasto pozostawało do 1574 r. Kolejnym właścicielem Rychwała został Gabriel Złotkowski i jego syn Stanisław. W 1616 roku Rychwał przeszedł na własność Andrzeja Złotnickiego, który przeprowadził zmiany w strukturze gospodarczej i własnościowej miasta, poprawiając jego niezbyt dobrą sytuację gospodarczą. W wiekach XVI - XVIII miasto pustoszyły pożary, epidemie, głód, kontrybucje i grabieże dokonywane przez wojska, w czasie licznie wywoływanych w tamtych latach wojen. Rozwój miasta i powstawanie nowych osad rozpoczął się w 2 połowie XVIII w. Systematycznie wzrastała liczba mieszkańców, powstała też liczna gmina żydowska. W 1793 roku, w wyniku II rozbioru Polski, Rychwał trafił pod panowanie pruskie. W latach 1807 – 1815 włączony został do utworzonego przez Napoleona Księstwa Warszawskiego, później znalazł się w Królestwie Polskim, guberni kaliskiej, pod zaborem rosyjskim. Miasto zamieszkiwane było wtedy przez społeczności polską, niemiecką i żydowską. Mieszkańcy Rychwała i okolic uczestniczyli w przygotowaniu oraz brali udział w XIX-wiecznych powstaniach narodowych. Mogiły poległych powstańców znajdują się na cmentarzu w Grochowach oraz na skraju lasu koło miejscowości Grabowa. W wyniku represji popowstańczych, w 1870 roku zaborca rosyjski pozbawił Rychwał praw miejskich, które przywrócono ponownie w 1917 r.

Okres dwudziestolecia międzywojennego to czas znacznego rozwoju miasta, powstawania różnych instytucji i stowarzyszeń, działających na rzecz mieszkańców. Po wybuchu II wojny światowej, tereny gminy znalazły się w tzw. Kraju Warty. Najeźdźca represjonował i prześladował mieszkańców gminy,

z których wielu straciło życie, w tym obywatele pochodzenia żydowskiego. Mieszkańcy byli wysiedlani, wywożeni do obozów koncentracyjnych oraz na przymusowe roboty do Niemiec. Na opuszczone przez nich miejsca przesiedlano Niemców ze Wschodu. Hitlerowcy niszczyli dawną architekturę, w tym budynki i obiekty świadczące o obecności ludności żydowskiej na tym terenie. Po wyzwoleniu przez wojska radzieckie 20 stycznia 1945 r., rozpoczął się nowy etap przemian społeczno-gospodarczych.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, zwyczaje, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne – są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Rychnów na lata 2018-2021* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy

związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1875 ze zm.).

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zm.), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art. 16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust. 1, pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich

i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust. 1 i 2)

h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),

i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust. 1).

j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r., poz. 2187 ze zm.)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, ich zagospodarowanie i utrzymanie,

- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, działami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia

historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1875 ze zm.)

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2017, poz. 519 ze zm.)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2018, poz. 142 ze zm.)

Zgodnie z art. 83 a, ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki

konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1073 ze zm.)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorządy obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2016 r., poz. 2147 ze zm.)

Ustawa określa (w art. 13 ust. 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2017 r., poz. 1332 ze zm.)

Art. 5 ust. 1, pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyłym stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do

nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.
Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004-2013 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21.09.2004 r.) **wraz z uzupełnieniem na lata 2004-2020** (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 14.06.2005 r.)

Głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Wśród kierunków działań wymieniono kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego

regionów.

Instrumentem realizacji strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa z sferze ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służb konserwatorskich,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych.

5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25.09.2012 r.)

Strategia rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, zakłada poprawę dostępu do wiedzy o dziedzictwie kulturowym, a w efekcie wzrost świadomości społecznej w związku z postulowanym upowszechnieniem wykorzystania technologii cyfrowych. Wprowadzeniu odpowiednich standardów świadczenia usług publicznych oraz zwiększeniu ich dostępności służyć będzie szersze i bardziej kompleksowe wykorzystanie technologii informatycznych i komunikacyjnych oraz rozwój niezbędnej do tego infrastruktury, w tym usług kulturalnych (digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego).

Działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego są również ważnym czynnikiem rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast, wpływają na budowanie silnej pozycji ośrodków miejskich.

5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 26.03.2013 r.)

Głównym celem *Strategii rozwoju kapitału społecznego* jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnieść można do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na

poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,

- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W *Strategii* podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017 przyjęty został Uchwałą Rady Ministrów Nr 125/2014 z dnia 24.06.2014 r.

W *Krajowym programie* dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach:

- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Celowi głównemu przyporządkowano cele szczegółowe i kierunki działania.

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych,
- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego*,
- wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych,
- wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
- opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
- wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji

pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,

- podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji. Cel ten realizowany będzie poprzez:

- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa*, Faro 2005,
- budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
- promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,
- zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego

Zaktualizowana „Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020” jest dokumentem opracowanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, a przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 17 grudnia 2012 r. Uchwałą Nr XXIX/559/12.

Strategia określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa. Ustalenia zawarte w cyt. dokumencie stanowią podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, przez co mają bezpośredni wpływ na zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego. Zakłada konieczność wyznaczenia w planie zagospodarowania przestrzennego terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego, które należy wesprzeć pakietem pomocy ułatwiającej wykorzystanie tego czynnika. Wsparcie powinno objąć, z jednej strony rewitalizację obiektów, a z drugiej, przedsiębiorczość budowaną na wykorzystaniu tego sektora, szczególnie w turystyce.

Generalnym celem „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego” jest poprawa jakości przestrzeni województwa, systemu edukacji, rynku pracy, gospodarki oraz sfery społecznej, skutkująca wzrostem poziomu życia mieszkańców. Cel ten będzie realizowany przy pomocy celów strategicznych i operacyjnych.

W ramach celu strategicznego „Zwiększenie spójności województwa”

określony został cel operacyjny „Wsparcie terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego”. Środowisko kulturowe może być dla wybranych obszarów istotnym czynnikiem aktywizacji gospodarczej i budowania lokalnych przewag konkurencyjnych. Na wielu obszarach jest ono jedynym realnym czynnikiem wzrostu.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- kompleksowe programy rewitalizacji i aktywizacji gospodarczej wykorzystującej walory kulturowe,
- tworzenie parków kulturowych,
- promocja terenów o wybitnych walorach kulturowych,
- odnowa obiektów dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny zakładający „Zwiększenie zasobów oraz wyrównywanie potencjałów społecznych województwa” ma być realizowany poprzez cel operacyjny „Ochrona i utrwalanie dziedzictwa kulturowego”

Jednym z fundamentów kapitału społecznego jest tożsamość regionalna, otwartość na inne kultury oraz tolerancja. Bez poczucia tożsamości i znajomości własnej kultury nie można budować więzi społecznych. Rozwój społeczny, w tym tożsamość kulturowa, jest ważnym czynnikiem kształtowania konkurencyjności regionu.

Wielkopolska może być regionem, który nie tylko wspiera wewnętrzny rozwój kulturalny, ale również przyciąga jednostki kreatywne, działające w przestrzeni kultury poprzez stworzenie wizerunku regionu otwartego na mobilność idei oraz odmienne wzorce i wartości kulturowe.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- promocja kultury regionalnej,
- poprawa warunków dla utrwalania tożsamości oraz upowszechniania dorobku kultury lokalnej i regionalnej,
- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz historycznego regionu,
- wsparcie rozwoju kultury jako jednego z kreatywnych sektorów gospodarki regionu i rozwój przedsiębiorczości w tej dziedzinie,
- wzmocnienie pluralizmu kulturowego jako rozwojowej przeciwwagi dla dziedzictwa kulturowego regionu,
- stymulacja przepływu treści kulturowych (transfer międzykulturowy) oraz

wewnętrznej innowacji w sferze kultury, jako niezbędnych czynników rozwoju kultury.

- zmniejszanie przestrzennych, społecznych i ekonomicznych dysproporcji w dostępie do kultury.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego sporządzony na okres perspektywiczny do roku 2020, uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XLII/628/2001 z dnia 26 listopada 2001 roku, zmieniony Uchwałą Nr XLVI/690/10 z dnia 26 kwietnia 2010 r.

W rozdz. „Uwarunkowania rozwoju przestrzennego. Uwarunkowania wewnętrzne”, pkt 18 „Kultura i dziedzictwo narodowe” podkreślono wartość tożsamości regionalnej. Oparta na tradycji regionalnej i najważniejszych cechach wyróżniających region terytorialnie, historycznie, społecznie i kulturowo jest ważnym elementem dziedzictwa kulturowego.

Omówiono wielkość zachowanej substancji zabytkowej w regionie: stanowiska archeologiczne, zabytki architektury i budownictwa, pomniki historii, parki kulturowe, wymieniając najcenniejsze, charakterystyczne dla poszczególnych epok. Podkreślono konieczność powołania nowych parków kulturowych, które mogą stanowić podstawy do sporządzenia i wdrożenia strategii promocji kultury województwa wielkopolskiego oraz mogą stać się czynnikiem dla rozwoju turystyki opartej o wartości krajobrazu i kultury. Jednym z najważniejszych elementów generujących rozwój turystyki są szlaki kulturowe. Bogata przeszłość historyczna i kulturowa Wielkopolski stwarza wiele możliwości do przeprowadzenia szlaków kulturowych, a tym samym promocji Wielkopolski w skali lokalnej, krajowej czy międzynarodowej.

W rozdz. „Kierunki zagospodarowania przestrzennego. Polityka przestrzenna”, pkt 29 „Polityka poprawy efektywności struktur przestrzennych” przedstawiono zbiór najważniejszych zasad, mających na celu uzyskiwanie optymalnych efektów w zagospodarowaniu przestrzeni. Ład przestrzenny to takie zagospodarowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne.

Ład przestrzenny można uzyskać m. in. przez:

- przestrzeganie wytycznych konserwatorskich w zakresie poszczególnych

obiektów objętych ochroną jak również zasad zagospodarowania zabytkowych układów urbanistycznych,

- kontynuowanie architektury wiejskiej przy założeniu, że tradycyjny nurt architektury lokalnej regionu nie powinien mieć prawa wyłączności, ale powinien stanowić ważny wyróżnik dla zachowania regionalnej specyfiki. Na terenach szczególnie cennych krajobrazowo należy unikać realizacji projektów odległych stylistycznie, pochodzących z kulturowo odmiennych regionów.
- ochronę krajobrazu, szczególnie w rejonach o najwyższych walorach przyrodniczych i kulturowych.

Dla kształtowania przestrzeni miejskich przyjęto m.in. następujące zasady:

- ochrona dziedzictwa kulturowego, tożsamości i tradycyjnych elementów środowiska miejskiego, takich jak: zabytkowe dzielnice, budynki, dominanty przestrzenne, panoramy, tereny zielone i tereny otwarte; respektowanie zaleceń wynikających z przepisów ochronnych i poszerzanie ochrony prawnej,
- wykorzystywanie atutów wynikających z ukształtowania terenu, osi widokowych, dominant przestrzennych, panoram,
- podnoszenie wymogów architektonicznych, szczególnie w stosunku do obiektów realizowanych na obszarach śródmieść oraz w pobliżu terenów o najwyższych walorach kulturowych i przyrodniczych,
- podejmowanie opracowań planistycznych dotyczących rewaloryzacji przestrzeni miejskich.

Dla kształtowania obszarów wiejskich przyjęto m. in. następujące zasady:

- ochrona charakterystycznych układów ruralistycznych oraz zespołów sakralnych, pałacowo-parkowych, folwarków, ochrona zabytkowych budynków mieszkalnych, gospodarczych, wiatraków, remiz, szkół, kuźni, młynów, gorzelni i innych elementów specyficznych dla architektury wiejskiej np. kapliczek i krzyży,
- poszanowanie kształtowanej tradycyjnie różnorodności form osadnictwa wiejskiego w poszczególnych rejonach,
- twórcze wykorzystywanie wzorców architektury lokalnej przy formułowaniu warunków dla projektowanej zabudowy, odwoływanie się do architektury regionalnej Wielkopolski, preferowanie rodzimych materiałów budowlanych oraz tradycyjnych elementów małej architektury.

W punkcie 31. „Ochrona i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego”

wymieniono najważniejsze nurty działania, mające na celu osiągnięcie optymalnego stanu środowiska kulturowego:

- ochrona istniejących zasobów materialnych i duchowych,
- kreowanie nowych jakości w obrębie poszczególnych dziedzin składających się na kulturę, a zwłaszcza kreowanie nowej przestrzeni,
- kształtowanie świadomości – upowszechnianie wiedzy o środowisku kulturowym Wielkopolski wśród mieszkańców regionu, kraju i za granicą.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego szczególne znaczenie ma ochrona obszarowa, a więc ochrona całych układów przestrzennych miast i wsi, ochrona krajobrazów kulturowych w parkach kulturowych i w strefach kulturotwórczych, szlaków kulturowych oraz pojedynczych obiektów.

Najważniejsze działania w ramach ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego w ramach planowania przestrzennego to:

- zwiększenie nakładów na ochronę dziedzictwa kulturowego, zarówno w budżecie państwa, jak i budżetach samorządowych,
- wpisanie do rejestru zabytków wszystkich zachowanych założeń i układów urbanistycznych,
- poszerzenie ewidencji zasobów dziedzictwa kulturowego województwa wielkopolskiego. Konieczne jest umożliwienie publicznego dostępu do ewidencji w formie elektronicznej,
- dalsze prowadzenie archeologicznych badań osadniczych,
- wzbogacanie dokumentacji dotyczącej obiektów dziedzictwa kulturowego, w szczególności: opisów, szkiców, map i opracowań obiektów oraz digitalizacji danych i ich udostępnianie w formie elektronicznej,
- promocja szlaków kulturowych, parków kulturowych, pomników historii, a także obiektów wpisanych na listy dziedzictwa europejskiego,
- podnoszenie wizerunku województwa jako produktu turystycznego, poprzez prawidłową informację turystyczną w celu dotarcia do określonych atrakcji turystycznych.

W podpunkcie 31.1.1. „Ochrona układów urbanistycznych i ruralistycznych” wymieniono elementy, które jej podlegają: rozplanowanie ulic, rynków i placów miejskich, parametry kwartałów, pasma zieleni, dominanty przestrzenne, panoramy, osie widokowe oraz wszelkie formy specyficznej zabudowy miejskiej. Ochrona układów przestrzennych, urbanistycznych i ruralistycznych powinna być rozpatrywana wraz z nawarstwieniami kulturowymi

w których obecna jest cała sekwencja dziejów. Jest to działanie niezbędne dla zachowania ciągłości historycznej tworzenia się sieci osadniczej.

Sprzymierzeńcem systemowych działań wspierających może się stać aspekt ekonomiczny w postaci korzyści gospodarczych uzyskiwanych z turystyki na terenach o atrakcyjnych i zadbanych śródmieściach – pojedynczych wybitnych obiektach z historycznym tłem kulturowym, nadającym całości oczekiwany klimat.

Podobny system powinien objąć również układy ruralistyczne. Ochrona kompleksowa architektury wiejskiej jest możliwa do zrealizowania na terenach, których głównym motorem rozwoju stanie się turystyka. Właściwą formą ochrony jest adaptowanie zabytkowych obiektów architektury wiejskiej na obiekty rekreacji indywidualnej. Najwartościowsze obiekty, dla których nie da się zapewnić ochrony w istniejących zespołach zabudowy, powinny się znaleźć w skansenach. Z uwagi na brak możliwości przetrwania wszystkich zabytków architektury wiejskiej, niezbędne jest systematyczne dokumentowanie obiektów o wartościach historycznych i estetycznych.

W punkcie 31.3. „Promowanie świadomości regionalnej Wielkopolski” uznano, że do zaistnienia Wielkopolski jako regionu atrakcyjnego kulturowo, niezbędne jest intensywne promowanie wiedzy o środowisku kulturowym regionu. Działania na rzecz promowania świadomości regionalnej Wielkopolski mają na celu pobudzenie aktywności lokalnych środowisk, przywrócenie etosu wielkopolskiego oraz pielęgnowanie regionalizmu, tzw. „małych ojczyzn”, m.in. poprzez:

- promowanie gwary, obyczajów, potraw, strojów, lansowanie folklorystycznych zespołów tanecznych,
- kształtowanie otwartości wobec innych mniejszości i kultur, prezentowanie ich dorobku kulturowego,
- organizowanie jarmarków, pokazów tradycyjnego rzemiosła, konkursów związanych z tematyką regionalną.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2017-2020 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVIII/901/17 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 listopada 2017 r. (Dz. Urz. Województwa Wielkopolskiego z dnia 06.12.2017 r., poz. 8118).

Myślą przewodnią opracowania *Programu* było uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego

czynnika wpływającego na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Program określił stan, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami, wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych i promocyjnych.

W przyjętym dokumencie określone zostały główne cele, którym przyporządkowano kierunki działania:

1. Poprawa stanu zabytków poprzez podjęcie działań mających na celu poprawę ich zachowania,
 - realizacja prac remontowych, renowacyjnych, konserwatorskich obiektów zabytkowych,
 - opieka nad zabytkami archeologicznymi.
2. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
 - monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
3. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych,
 - promocja dziedzictwa lokalnego,
 - wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych.
4. Włączanie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego Wielkopolski do działań edukacyjnych,
 - upowszechnianie wiedzy o regionie.
5. Prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne,
 - propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami,
 - włączenie zabytków w procesy gospodarcze.
7. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych,
 - udostępnianie obiektów zabytkowych,
 - wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

DĄBROSZYN

ZESPÓŁ DWORSKI:

Rejestr zabytków nr 241/Wlkp/A z dnia 01.08.2005 r.

- a. dwór, mur., 1 poł. XIX w., (decyzja z dnia 12.09.1969)
- b. oficyna, ob. szkoła, mur., 1 poł. XIX w., odbud. 1990 r.,
- c. brama, mur., 1 poł. XIX w.,
- d. park, 1 poł. XIX w.

GROCHOWY

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. DOROTY:

Rejestr zabytków nr 347/Wlkp/A z dnia 19.06.2006 r.

- a. kościół, mur., 1908-1912 r.,
- b. cmentarz przykościelny, 1 poł. XVI w.,
- c. brama i ogrodzenie cmentarza przykościelnego od strony południowej, mur.-
żel., pocz. XX w.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 515/256 z dnia 13.06.1995 r.

KUCHARY KOŚCIELNE

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH, drewn., 1795 r.

Rejestr zabytków nr 138/733 z dnia 12.09.1969 r.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 514/255 z dnia 13.06.1995 r.

RYCHWAŁ

UKŁAD URBANISTYCZNY, XIV-XIX w.

Rejestr zabytków nr 466/207 z dnia 31.12.1991r.

KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. TRÓJCY, mur., 1476 r., przebud. 1574 r., 1790-1800 r., 1874 r.

Rejestr zabytków nr 139/734 z dnia 12.09.1969 r.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, ul. Konińska, 1 poł. XIX w.

Rejestr zabytków nr 513/254 z dnia 13.06.1995 r.

POZOSTAŁOŚCI PO OBRONNEJ SIEDZIBIE ZŁOTOWSKICH (relikty starego dworu na wyspie z ogrodem) 1 poł. XVI w. – XIX w.

Rejestr zabytków nr 238/1699 z dnia 4.04.1975 r.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

DĄBROSZYN

KOŚCIÓŁ FIL. P.W. ŚW. ROCHA, mur., 1925-1926 r.

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. dwór, mur., 1 poł. XIX w.,
- b. oficyna, ob. szkoła, mur., 1 poł. XIX w., odbud. 1990 r.,
- c. brama, mur., 1 poł. XIX w.,
- d. park, 1 poł. XIX w.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. obora, mur., k. XIX w.,
- b. wozownia, ob. dom nr 45, mur., k. XIX w.,
- c. ośmiorak, ob. dom nr 36, mur., ok. 1916 r.

GLINY

DOM NR 24, glin.-mur., k. XIX w.

GRABOWA

DWÓR, mur., 3 ćw. XIX w.

DOM NR 15, mur., pocz. XX w.

GROCHOWY

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. DOROTY:

- a. kościół, mur., 1908-1912 r.,
- b. cmentarz przykościelny, 1 poł. XVI w.,
- c. brama i ogrodzenie cmentarza przykościelnego od strony południowej, mur.-żel., pocz. XX w.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, 1 poł. XIX w.

DOM NR 41, mur., 1934 r.

KUCHARY BOROWE

ZAGRODA NR 42:

- a. dom, drewn., ok. 1900 r.,
- b. stodoła, drewn., ok. 1900 r.

KUCHARY KOŚCIELNE

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH:

- a. kościół, drewn., 1795 r.,
- b. dzwonnica, drewn., XVIII/XIX w.,
- c. plebania, mur., 1928 r.,
- d. ogrodzenie z bramą, mur.-żel., XIX/XX w.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, 1 poł. XIX w.

RYCHWAŁ

UKŁAD URBANISTYCZNY, XIV-XIX w.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. TRÓJCY:

- a. kościół, mur., 1476 r., przebud. 1574 r., 1790 -1800 r., 1874 r.,
- b. dzwonnica, mur., 1914 r.,
- c. plebania, mur., ok. 1930 r.,
- d. ogrodzenie, mur.-żel., XIX/XX w.
- e. organistówka, ul. Kościelna 2, glin.-mur., k. XIX w.

ZESPÓŁ CMENTARZA RZYMSKOKATOLICKIEGO, ul. Konińska:

- a. cmentarz, 1 poł. XIX w.,
- b. ogrodzenie z bramą, mur.-żel., 2 poł. XIX w.

CMENTARZ ŻYDOWSKI, ul. Żurawin, XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKI:

- a. relikty starego dworu na wyspie, mur., 1 poł. XVI w.,
- b. oficyna, ob. dom, ul. Kaliska 7, mur., ok. 1912 r.,
- c. młyn, ul. Kaliska 14, mur., ok. 1921 r.,
- d. park, XVII w. - poł. XIX w.

ul. Konińska

DOM NR 6, mur., 1853 r..

DOM NR 7, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 20, mur., pocz. XX w.

DOM NR 22, mur., pocz. XX w.

DOM NR 32, mur. k. XIX w.

DOM NR 75, mur., pocz. XX w.

WIATRAK KOŻŁAK, drewn., ok. poł. XIX w.

ul. Tuliszkowska

DOM NR 1, ob. biblioteka, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 11, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 40, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 42, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 44, mur., 1 ćw. XX w.

pl. Wolności

DOM NR 9, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 19, mur., 2 poł. XIX w.

SIĄSZYCE

KAPLICZKA, mur., ok. poł. XX w.

ŚWIĘCIA

CMENTARZ EWANGELICKI, 1 poł. XIX w.

WOLA RYCHWALSKA

DOM NR 7, drewn., 2 poł. XIX w.

DOM NR 13, drewn., pocz. XX w.

DOM NR 23, drewn.-glin., ok. 1920 r.

DOM NR 24, drewn.-glin., pocz. XIX w.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Rychwał do rejestru zabytków wpisane jest wyposażenie i wystrój kościoła par. p.w. św. Doroty w Grochowach; rej. zab. nr 458/Wlkp/B z dnia 17.02.2017 r. (27 pozycji).

W skład wyposażenia wchodzi m.in.: barokowy ołtarz główny z k. XVIII w. z obrazami i rzeźbami, ołtarz boczny p.w. św. Tekli z poł. XVIII w., ołtarz boczny p.w. św. Alojzego Gonzagi z poł. XVIII w., gotycka kropielnica, ambona i chrzcielnica z k. XIX w., neobarokowe feretrony, barokowe krucyfiksy, tablice epitafijne. Do rejestru zabytków wpisane są również klasycystyczne nagrobki Wojciecha Gałczyńskiego i Piotra Gałczyńskiego, właścicieli majątku ziemskiego w Siąszycach, na cmentarzu przykościelnym.

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (art. 3, pkt 14 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). W celu jego ochrony oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, cyt. Ustawa przewiduje ochronę poprzez wpis do rejestru zabytków cennych kulturowo struktur przestrzennych – układów urbanistycznych, ruralistycznych, krajobrazów kulturowych.

Decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 31.12.1991 r. pod nr rejestru 466/207 wpisany został historyczny układ urbanistyczny miasta Rychwała. Teren ukształtowany w średniowieczu z elementami rozwiniętymi w XVIII w. oraz w XIX i pocz. XX w. obejmuje:

- nawarstwienia kulturowo-osadnicze od czasów pradziejowych po okres nowożytny,
- znajdujący się w centrum Rynek (pl. Wolności),

- ulice odchodzące od centrum: Konińska, Kościelna, Kaliska,
- cmentarz katolicki i kościół p.w. Świętej Trójcy z otoczeniem,
- zabudowę mieszkalną przy wyżej wymienionych ulicach, o przeważającym typie domów parterowych z dachami dwuspadowymi z przełomu XIX i XX w.,
- zespół dworsko-parkowy.

Dobry stan zachowania poszczególnych elementów układu przestrzennego: ulic, placów, podziałów gruntów, architektury sakralnej i mieszkalnej oraz wyraźna czytelność ich genezy widzianej w szerokim kontekście rozwoju gospodarczo-społecznego Wielkopolski w czasie reformy państwa w średniowieczu, a także w kontekście dalszych przekształceń w wiekach późniejszych, szczególnie w końcu XVIII wieku i w wieku XIX, stawia historyczny ośrodek miejski w grupie cennych zespołów współtworzących dziedzictwo kulturowe kraju.

W 2011 r. przeprowadzono rewitalizację rynku. Uporządkowano zieleni (usunięto drzewa obumarłe, uszkodzone, dziczące krzewy), wprowadzono nowe nasadzenia drzew i krzewów ozdobnych, założono trawniki i kwietniki, wykonano alejki spacerowe, zamontowano ławki i kosze na odpadki. Całość zdobią lampy parkowe.

Z obszarowych wpisów do rejestru zabytków wymienić należy również parki dworskie w Dąbroszynie i Rychwałiu oraz cmentarze katolickie w miejscowościach: Grochowy, Kuchary Kościelne i Rychwał.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą

planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Rychwał brak zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Rychwał znajduje się jedno stanowisko o własnej formie krajobrazowej. Stanowisko w okolicach miejscowości Czyżew odkryto w roku 2017 w związku z analizą danych pozyskanych dzięki skaningowi laserowemu LIDAR. Stanowisko to zostało zidentyfikowane jako pozostałości grodziska pierścieniowatego z okresu wczesnego średniowiecza.

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.

Obszar gminy Rychwał został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Rychwał z uwzględnieniem podziału na fakty osadnicze:

<i>stanowiska o własnej formie krajobrazowej</i>			<i>cmentarzyska płaskie</i>	<i>cmentarzyska kurhanowe</i>	<i>osady</i>	<i>skarby</i>	<i>ogółem</i>
<i>dwory</i>	<i>grodziska</i>	<i>fortyfikacje ziemne</i>					
0	1	0	4	0	323	0	328

Źródło: Raport o stanie zabytków gminy Rychwał, WUOZ Delegatura w Koninie, 2004 r., Wielkopolski Biuletyn Konserwatorski, t. III, wojewódzka ewidencja zabytków archeologicznych gminy Rychwał – dane przekazane przez WUOZ Delegatura w Koninie

Według regionalizacji fizyczno-geograficznej J. Kondrackiego teren gminy leży w całości na obszarze mezoregionu Równiny Rychwałskiej, będącej częścią makroregionu Niziny Południowo wielkopolskiej i podprovincji Nizin Środkowopolskich. Tworzy ona obniżenie pomiędzy Wysoczyzną Turecką a Wysoczyzną Kaliską. Rzeźba obszaru gminy ukształtowana została w plejstocenie jako rezultat akumulacyjnej działalności lodolodu – zlodowacenia środkowopolskiego. Jest to równina denno morenowa, płaska zbudowana z glin zwałowych oraz piasków, żwirów i głazów. Na całym obszarze gminy występują pagórki wydmore zbudowane z drobnych piasków. Rzędne terenu wahają się od 133 m n.p.m. w ciągu pagórków wydmorewych na południu, a korytem Strugi Zakrzewskiej w rejonie Kuchar Kościelnych 90,0 m n.p.m., natomiast sieć wodna gminy Rychwał należy do zlewni rzeki Warty. Sama rzeka Warta nie przepływa przez obszar gminy, przepływają je lewobrzeżne dopływy: Czarna Struga (Bawół) i Powa. Wpływają do nich liczne drobne bezimienne cieki wodne. Odwadniają one zajmujące dużą część gminy podmokłe obszary o wysokim poziomie wód gruntowych. Sieć rzeczna jest słabo wykształcona, a duże polacie terenu odwadniają usytuowane pomiędzy nimi: Struga Zakrzewska i Struga

Grabienicka.

Stanowiska archeologiczne występują z reguły w pobliżu cieków wodnych lub ich bezpośrednim sąsiedztwie oraz na wyniesieniach terenu.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie gminy pochodzą z epoki kamienia mezolitu (8000 lat p.n.e.). Od tego czasu obszar ten był nieprzerwanie zasiedlony, o czym świadczą znaleziska z następnych epok. Osadnictwo grupuje się głównie wzdłuż cieków wodnych, na terenach zajmowanych i dziś przez współczesne wsie.

Od tego czasu obszar ten był nieprzerwanie zasiedlany (osadnictwo grupuje się głównie wzdłuż cieków wodnych, na terenach zajmowanych i dziś przez współczesne wsie), o czym świadczą znaleziska z następnych epok, poczynając od neolitu - młodszej epoki kamienia aż do czasów współczesnych. Z okresu neolitu, pochodzą liczniejsze ślady osadnictwa grup ludzkich na omawianym terenie. Widoczne jest to zwłaszcza na przykładzie ludności kultury pucharów lejkowatych. Ludność tej kultury zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmywnych wzniesień. Charakterystyczną cechą tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca. Mniej liczne są natomiast ślady obecności na tych terenach kultury amfor kulistych rozwijającej się prawie równoległe z kulturą pucharów lejkowatych.

Z upowszechnieniem się nowego materiału, brązu, wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny. Docierał on na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Wczesna epoka brązu jest na terenie gminy słabo reprezentowana. Znamy tylko kilka stanowisk z tego okresu w okolicach Rychwała. Wzrost osadnictwa widoczny jest natomiast w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać na ziemiach polskich kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Osadnictwo kultury łużyckiej na terenie gminy jest bogato reprezentowane.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na ziemiach polskich epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. Osadnictwo ludności kultury łużyckiej na terenie gminy Rychwał jest bogato reprezentowane. Znamy między innymi osady z okolic miejscowości: Dąbroszyn, Modlibogowice, Jaroszewice Rychwalskie, Grabowa,

Franki, Kuchary Kościelne, Święcia oraz powiązane z nimi cmentarzyska w miejscowości Dąbroszyn i Franki.

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbyt dużym wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednoczenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski). Rozwijala się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich. Na obszarze naszej gminy notujemy kilkadziesiąt stanowisk identyfikowanych jako pozostałości osadnictwa ludności kultury przeworskiej, na przykład osady w miejscowościach: Święcia, Modlibogowice, Jaroszewice Rychwalskie, Grabowa oraz cmentarzysko w miejscowości Czyżew.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Początkowe fazy tego okresu charakteryzują się wyraźnym regresem w zakresie kultury materialnej. Pojawia się nowy system gospodarki żywnościowej – przemienno-ugorowej uprawy zbóż ozimych i jarych. Szeroko stosowana jest sprzężajna obróbka roli. Pojawia się na szeroką skalę proso. W hodowli wzrasta rola świni przy zmniejszeniu stad bydła rogatego i koni. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Osady miały niewielkie rozmiary, chaty miały konstrukcję zrębową, wykorzystywano też kwadratowe ziemianki i półziemianki.

Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załężki przyszłych miast. Widocznych jest kilka faz powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

Według ocen archeologów, grodziska te były zamieszkałe przez człowieka od IX do XI wieku, czyli pod koniec wczesnego średniowiecza. Czasy te to okres

przedpiastowski i wczesnopiastowski. W okresie przedpiastowskim trwał jeszcze zwyczaj ciałopalenia, ale około X wieku obrządek ten ustąpił miejsca pochówkowi szkieletowemu. Zespoły osadnicze związane z okresem średniowiecza są najliczniej reprezentowanymi na terenie dzisiejszej gminy Rychwał. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stąd koncentracja osadnictwa średniowiecznego w rejonie większości miejscowości. Na szczególną uwagę zasługują osady w okolicach Rychwała oraz kamieniołom datowany na okres późnego średniowiecza zlokalizowany w miejscowości Święcia.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne są obiektami szczególnie narażonymi na zniszczenie. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Stan zachowania stanowisk archeologicznych na terenie gminy Rychwał wynika w dużej mierze z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa, ale także ze zniszczeń wywołanych przebudową w dawnych czasach.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są przede wszystkim:

- inwestycje budowlane i przemysłowe, zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg na terenie gminy oraz dróg dojazdowych do pól (w roku 2018 przewidziano między innymi przebudowę drogi powiatowej Rychwał, ul. Złotkowska, Złotkowy),
- rozbudowa sieci wodociągowych i kanalizacyjnych,
- wszelkiego typu eksploatacje zasobów naturalnych. Na terenie gminy Rychwał udokumentowano złoża torfów, a w północno-zachodnim krańcu gminy niewielki

fragment złoża węgla brunatnego „Piaski”.

Istotnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest także działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka. Natomiast najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Gmina Rychwał jest gminą typowo rolniczą. W równinnym krajobrazie dominują użytki rolne (ok. 80% powierzchni gminy). Brak jest natomiast na obszarze gminy większych zakładów przemysłowych.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

Również przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń dworsko-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie.

7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

7.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy i Miasta Rychwał zostało uchwalone przez Radę Miejską w Rychwale Uchwałą Nr 255/LIV/98 z dnia 27.04.1998 r. ze zmianami zatwierdzonymi: Uchwałą Nr XLI/329/10 z dnia 29.10.2010 r. oraz Uchwałą Nr L/373/14 z dnia 30.06.2014 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W rozdz. II. „Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego”, w punkcie 3. „Stan środowiska kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” przedstawiono zasoby środowiska kulturowego. Zamieszczono wykaz obiektów zabytkowych z terenu gminy wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w ewidencji zabytków.

W rozdz. III. „Kierunki zagospodarowania przestrzennego”, pkt 3.3. „Zasady zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie na podstawie przepisów o ochronie dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” przedstawiono wnioski konserwatorskie.

1) Układ urbanistyczny Rychwała

W obrębie strefy ochrony konserwatorskiej obowiązuje:

- historyczna linia zabudowy,
- historyczna parcelacja,
- tradycyjna gęstość zabudowy,
- zachowanie zabytkowej zabudowy i zieleni,
- podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej,
- prowadzenie badań archeologicznych podczas robót ziemnych w zakresie uzgodnionym decyzją WWKZ – Kierownika Delegatury w Koninie.

2) Założenia sakralne (*Dąbroszyn, Grochowy, Kuchary Kościelne, Rychwał*), i rezydencjonalne (*Dąbroszyn, Rychwał*)

Podlegają ochronie w granicach założeń oraz ich najbliższym otoczeniu. Należy uwzględnić znaczenie widoku na zabytek.

W obrębie strefy ochrony konserwatorskiej obowiązuje:

- historyczna parcelacja (zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów),
- zachowanie zabytkowej zabudowy,
- zachowanie zabytkowej zieleni,
- podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej,
- użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu,
- prowadzenie badań archeologicznych podczas robót ziemnych w zakresie uzgodnionym decyzją WWKZ – Kierownika Delegatury w Koninie.

3) Archeologia

Wszystkie zewidencjonowane stanowiska archeologiczne oraz strefy ich występowania podlegają ochronie konserwatorskiej. Oznacza to konieczność zlecenia przez inwestora prac archeologicznych uprawnionemu archeologowi lub jednostce archeologicznej, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, na które musi uzyskać pozwolenie. W takim przypadku prace ziemne prowadzone są od początku w obecności archeologa i tylko on stwierdza występowanie obiektów archeologicznych oraz podejmuje właściwe działania w celu ich udokumentowania.

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych, w strefie ich ochrony oraz na obszarach objętych ochroną konserwatorską lub w bliskim jej sąsiedztwie, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatury w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

Ponadto prowadzenie badań archeologicznych wymagane jest podczas robót ziemnych realizowanych w strefach ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego Rychwała, założeń sakralnych i rezydencjonalnych oraz najbliższym sąsiedztwie obiektów wpisanych do rejestru zabytków.

W przypadku podejmowania szerokopłaszczyznowych prac ziemnych, inwestor może przystąpić do inwestycji dopiero po uzyskaniu wytycznych konserwatorskich i określenia przez WWKZ niezbędnego zakresu badań archeologicznych.

Informacje na temat stanowisk archeologicznych pochodzą z lat 80. i 90. XX w., stąd niezbędna jest weryfikacja posiadanych informacji na temat istniejących zasobów archeologicznych. Aby prawidłowo rozpoznać teren zachodzi konieczność przeprowadzenia rozpoznawczych badań

powierzchniowo-sondażowych przeprowadzonych w uzgodnieniu z WUOZ w Poznaniu Delegatura w Koninie, które pozwolą ustalić faktyczną ilość stanowisk archeologicznych znajdujących się w kolizji z planowaną inwestycją, rozpoznać ich powierzchnię oraz głębokość zalegania obiektów archeologicznych. Po zatwierdzeniu przez urząd konserwatorski sprawozdania z powyższych badań, wymagane jest przeprowadzenie, na wytypowanych stanowiskach archeologicznych, wyprzedzających inwestycję ratowniczych badań wykopaliskowych. Konieczne jest także prowadzenie nadzorów archeologicznych na całym terenie podczas trwania prac ziemnych związanych z odhumusowywaniem terenu. W przypadku odkrycia w trakcie nadzorów nowych stanowisk archeologicznych, które nie zostały ujawnione podczas badań powierzchniowych, konieczne będzie przeprowadzenie na tych stanowiskach ratowniczych badań wykopaliskowych.

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się w obrębie szerokopłaszczyznowych zadań inwestycyjnych, obowiązek przeprowadzenia:

- rozpoznawczych badań powierzchniowo-sondażowych,
- ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycję na wytypowanych stanowiskach archeologicznych,
- badań archeologicznych na nowych obiektach archeologicznych,
- stałego nadzoru archeologicznego podczas odhumusowania terenu.

4) *Cmentarze*

Ochrona obowiązuje w granicach cmentarza oraz w jego najbliższym otoczeniu. Dla cmentarzy czynnych szerokość zewnętrznej strefy sanitarnej równa jest 50 m dla obszarów zwodociagowanych oraz 150 m dla obszarów nie zwodociagowanych. Dla nieczynnych cmentarzy ewangelickich postuluje się przyjęcie zewnętrznej strefy sanitarnej o szerokości ok. 10 m wokół granic.

W granicach cmentarza obowiązuje zachowanie:

- historycznej parcelacji,
- historycznego rozplanowania,
- zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
- zabytkowej zieleni.

Postuluje się wyłączenie z zabudowy najbliższego otoczenia cmentarzy.

5) *Pojedyncze obiekty budowlane (użyteczności publicznej, mieszkalne, gospodarcze, przemysłowe i kapliczki):*

Ochrona obejmuje obiekt wraz z jego najbliższym otoczeniem.

Postuluje się zachowanie zabytkowej formy architektonicznej oraz podporządkowanie niezbędnych zmian budynkowi istniejącemu w zakresie skali i formy.

Wszelkie zmiany planowane w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską oraz w ich najbliższym otoczeniu (m.in. prace budowlane pielęgnacja zieleni, prace ziemne, zmiany sposobu użytkowania, podziały geodezyjne) wymagają:

- pozwolenia Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie, działającego z upoważnienia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu – w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków,
- opinii Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie – w odniesieniu do pozostałych obiektów i obszarów.

7.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Rychwał zatwierdzony został Uchwałą Nr X/60/03 Rady Miejskiej z dnia 9 października 2003 r.

W § 6, pkt 13 przedstawiono obiekty objęte ochroną konserwatorską (zabytki architektury, budownictwa, parki, cmentarze, stanowiska archeologiczne). Poniżej zamieszczono wnioski konserwatorskie:

1. W obrębie strefy ochrony konserwatorskiej zespołów dworsko-parkowych obowiązują:
 - a) historyczna parcelacja (zgodnie z zasadą niepodzielności),
 - b) zachowanie zabytkowej zieleni,
 - c) zachowanie zabytkowej zabudowy,
 - d) podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy,
 - e) użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu.
2. Na terenie cmentarzy objętych ochroną konserwatorską obowiązują:
 - a) historyczna parcelacja,
 - b) historyczne rozplanowanie,
 - c) zachowanie zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
 - d) zachowanie zabytkowej zieleni.
3. Na obszarze strefy „A” i „B” ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego miasta Rychwała obowiązują:

- a) historyczne rozplanowanie,
- b) historyczna linia zabudowy,
- c) historyczna parcelacja; niezbędne zmiany wymagają uzgodnienia konserwatora zabytków,
- d) zachowanie zabytkowej zabudowy (obiekty wpisane do rejestru zabytków),
- e) zachowanie zabytkowej zieleni,
- f) zharmonizowanie nowych obiektów (zabudowa uzupełniająca, plombowa) z zabudową zabytkową w zakresie skali, formy (bryła, artykulacja architektoniczna), materiału, kolorystyki,
- g) podporządkowanie nowych obiektów wyposażenia ulic i placów (mała architektura, reklamy, nawierzchnie, oświetlenie itp.) układowi zabytkowemu.

4. Na obszarze strefy ochrony relikwów archeologicznych, działalność inwestycyjna może być prowadzona wyłącznie pod nadzorem konserwatorskim. W związku z tym niezbędne jest powiadomienie urzędu konserwatorskiego o planowanych w tym rejonie pracach ziemnych.

5. Wszelkie zmiany planowane w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską oraz w bezpośrednim sąsiedztwie stref ochrony, takie jak:

- a) w odniesieniu do zabudowy – rozbiórki, remonty, przebudowy, budowy,
- b) w odniesieniu do zieleni – wycinki, nasadzenia, prace porządkowe i pielęgnacyjne,
- c) podziały geodezyjne,
- d) prace ziemne,
- e) zmiany sposobu użytkowania,
- f) zmiany sposobu zagospodarowania (plany zagospodarowania, decyzje o warunkach zabudowy)

wymagają uzgodnienia Kierownika Delegatury Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie, działającego z upoważnienia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu.

Uchwałą Nr XXXVI/290/10 Rada Miejska w Rychwale w dniu 3 marca 2010 r. przyjęła zmianę miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Rychwał Etap I. Wprowadzono tutaj następujące ustalenia dotyczące ochrony zabytków i dóbr kultury współczesnej:

1. Teren w Rychwale, przedstawiony na załączniku nr 5 położony jest w obrębie strefy ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego Rychwału, wpisanej do rejestru zabytków (A-466/207 z dnia 31 grudnia 1991 r). Wszelkie inwestycje na działce o nr ewidencyjnym 1271/8 wymagają uzyskania przez inwestora pozwolenia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne WVKZ w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie.

2. Teren w Rychwale, przedstawiony na załączniku nr 6 położony jest pomiędzy strefami ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego Rychwała i dawnego parku dworskiego, wpisanymi do rejestru zabytków. Planowane zagospodarowanie i zabudowa tego terenu powinny być zharmonizowane z zabytkowym otoczeniem w zakresie skali i formy architektonicznej. Inwestycje na tym terenie wymagają uzyskania przez inwestora pozytywnej opinii WVKZ w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne WVKZ w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie.

3. Na terenie działki nr 79/2 (6MN/U) w Jaroszewiczach Rychwalskich wskazanym na załączniku nr 12 znajduje się strefa występowania zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie.

4. Na obszarze całego planu w przypadku realizacji inwestycji związanych z szerokopłaszczyznowymi pracami ziemnymi w szczególności drogami, hałami przemysłowymi, dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek przeprowadzenia:

- rozpoznawczych badań powierzchniowo – sondażowych,
- ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycję na wytypowanych stanowiskach archeologicznych,
- badań archeologicznych na nowych obiektach archeologicznych,
- stałego nadzoru archeologicznego podczas odhumusowania terenu.

Wszelkie prace archeologiczne muszą być uzgodnione pozwoleniem WUOZ w Poznaniu – Delegatura w Koninie.

5. W przypadku odkrycia w trakcie robót budowlanych na pozostałych terenach

objętych planem przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, iż są one zabytkami, należy postępować zgodnie z przepisami szczególnymi.

W dniu 18 sierpnia 2011 Uchwałą nr XI/90/11 w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Rychwał - Etap II zapewniono ochronę dziedzictwa kulturowego wprowadzając następujące zapisy w artykule 13:

1. Teren Placu Wolności w Rychwale, przedstawiony na załączniku nr 22 położony jest w obrębie strefy ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego Rychwała, wpisanej do rejestru zabytków (A-466/207 z dnia 31 grudnia 1991 r.). Planowane zagospodarowanie rynku należy podporządkować układowi zabytkowemu. Plac wymaga rewitalizacji, wskazane jest przywrócenie historycznego wyposażenia: np. bruk, pompa. Projektowana zabudowa powinna być zharmonizowana z zabytkowym otoczeniem w zakresie lokalizacji, skali, formy architektonicznej. Wszelkie inwestycje na terenie przedstawionym na zał. nr 22 wymagają uzyskania przez inwestora pozwolenia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne WWKZ w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie.
2. Część terenu zespołu dworsko – parkowego w Rychwale na działce nr 1388/10 oraz część działki nr 1368/11 przedstawione na załączniku nr 13 położone są w obrębie strefy ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego Rychwała, wpisanej do rejestru zabytków (A-466/207 z dnia 31 grudnia 1991 r.). Wszystkie tereny przylegające do nich, przedstawione na załączniku nr 13, za wyjątkiem drogi krajowej KD-GP oraz drogi serwisowej KD-D, obejmuje się ochroną planem. Planowane zagospodarowanie wszystkich terenów przedstawionych na załączniku nr 13 należy podporządkować układowi zabytkowemu. Wszelkie inwestycje na terenie przedstawionym na zał. nr 13 wymagają uzyskania przez inwestora pozwolenia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne WWKZ w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie.
3. Teren działki nr 1410/10 w Rychwale, przeznaczony w planie dla realizacji zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, oznaczony symbolem U/MN,

przedstawiony na załączniku nr 11 obejmuje się ochroną planem. Teren jest położony w sąsiedztwie kościoła parafialnego p.w. św. Trójcy, na obszarze dawnej ziemi parafialnej, także pomiędzy strefami ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego Rychwała i dawnego parku dworskiego, wpisanymi do rejestru zabytków. Planowane zagospodarowanie i zabudowa tego terenu powinny być zharmonizowane z zabytkowym otoczeniem w zakresie skali i formy architektonicznej. Zabudowa powinna mieć dachy strome pokryte dachówką, wysokość zabudowy nie może przekroczyć dwóch kondygnacji nadziemnych. Inwestycje na tym terenie wymagają uzyskania przez inwestora pozytywnej opinii WWKZ w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie.

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne WKZ w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie.

4. Na terenach wskazanych graficznie na załącznikach nr 8 i nr 20 w Rychwale, wyznacza się strefy ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

5. Na obszarze całego planu w przypadku realizacji inwestycji związanych z szerokopłaszczyznowymi pracami ziemnymi w szczególności drogami, halami przemysłowymi, dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek przeprowadzenia:

- rozpoznawczych badań powierzchniowo – sondażowych,
- ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycję na wytypowanych stanowiskach archeologicznych,
- badań archeologicznych na nowych obiektach archeologicznych,
- stałego nadzoru archeologicznego podczas odhumusowania terenu.

Wszelkie prace archeologiczne muszą być uzgodnione pozwoleniem WUOZ w Poznaniu – Delegatura w Koninie.

6. W przypadku odkrycia w trakcie robót budowlanych na pozostałych terenach objętych planem przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, iż są one zabytkami, należy wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot, zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot

i miejsce jego odkrycia oraz niezwłocznie zawiadomić o tym wojewódzkiego konserwatora zabytków w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie, a jeśli nie jest to możliwe, Burmistrza Rychwała, należy postępować zgodnie z przepisami art. 32 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Kolejna zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Rychwał – Etap IV, została wprowadzona Uchwałą Nr IX/72/11 w dniu 21 czerwca 2011 r. Również w tym przypadku zapewniono ochronę archeologicznego dziedzictwa archeologicznego, poprzez wyznaczenie na załącznikach graficznych stref ochrony stanowisk archeologicznych oraz wprowadzeniu w tekście zmiany następujących zapisów (artykuł 13):

Na obszarze objętym planem na załącznikach nr 1 w Jaroszewicach Rychwalskich, nr 7 w obrębie Grabowa wyznacza się strefy ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

Przy zadaniach inwestycyjnych związanych z szerokopłaszczyznowymi pracami ziemnymi (m.in. drogi, hale przemysłowe) ustala się w obrębie szerokopłaszczyznowych zadań inwestycyjnych obowiązek przeprowadzenia: rozpoznawczych badań powierzchniowo - sondażowych, ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycję na wytypowanych stanowiskach archeologicznych, badań archeologicznych na nowych obiektach archeologicznych. Wszystkie prace archeologiczne muszą być uzgodniona pozwoleniem WUOZ w Poznaniu – Delegatura w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

Na pozostałych terenach objętych planem, w przypadku odkrycia w trakcie robót budowlanych przedmiotów, co do których istnieje przypuszczenie, iż są one zabytkami, należy postępować zgodnie z przepisami art. 32 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Etap V zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Rychwał, uchwalony w dniu 17 stycznia 2013 roku (Uchwała nr XXXII/246/13) wprowadził następujące ustalenia w zakresie ochrony dziedzictwa archeologicznego:

Na całych terenach przedstawionych na załącznikach: nr 1 w Kucharach Kościelnych i nr 2 w Święciach, wyznacza się strefy ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych. Na terenach tych, dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych zgodnie z przepisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

2. Na obszarze całego planu w przypadku realizacji inwestycji związanych z szerokopłaszczyznowymi pracami ziemnymi związanymi z budową dróg, dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek przeprowadzenia:

- rozpoznawczych badań powierzchniowo – sondażowych,
- ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycję na wytypowanych stanowiskach archeologicznych
- badań archeologicznych na nowych obiektach archeologicznych,
- stałego nadzoru archeologicznego podczas odhumusowania terenu.

Wszelkie prace archeologiczne podlegają przepisom ustawy z dnia 23 lipca 2003r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Uchwałą Rady Miejskiej Nr XXXII/247/13 z dnia 17 stycznia 2013 przyjęto kolejną zmianę planu zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Rychwał – Etap VI. Na załącznikach graficznych dołączonych do planu zaznaczono strefy ochrony dziedzictwa kulturowego. Natomiast w tekście zmiany planu, w artykule 13, zawarto następujące wytyczne:

1. Teren przedstawiony na załączniku nr 3 w Dąbroszynie obejmuje się ochroną planem. Zabudowę terenu, w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej, należy zharmonizować z położonym w sąsiedztwie zabytkowym kościołem p.w. św. Rocha oraz zespołem dworsko – parkowym. Zabudowa powinna mieć dachy strome pokryte dachówką, wysokość zabudowy nie może przekroczyć jednej kondygnacji nadziemnej z poddaszem nieużytkowym. Inwestycje na tym terenie wymagają przestrzegania przepisów odrębnych w zakresie ochrony zabytków. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych zgodnie z przepisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

2. Teren przedstawiony na załączniku nr 7 w Rychwale położony jest w obrębie strefy ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego Rychwała, wpisanej do rejestru zabytków. Planowane zagospodarowanie terenu powinno być zharmonizowane z zabytkowym otoczeniem. Należy zachować historyczną linię

zabudowy od strony rynku. Wysokość zabudowy do dwóch kondygnacji nadziemnych. Dachy zabudowy strome pokryte dachówką. Detal architektoniczny inspirowany historycznym. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych zgodnie z przepisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

3. Na całych terenach przedstawionych na załącznikach nr 5 i 10 w obrębie Rychwał oraz na części terenu przedstawionego na załączniku graficznym nr B w obrębie Rychwał dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych zgodnie z przepisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

4. Na obszarze całego planu w przypadku realizacji inwestycji związanych z szerokopłaszczyznowymi pracami ziemnymi związanymi z budową dróg i hal przemysłowych, dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek przeprowadzenia:

- rozpoznawczych badań powierzchniowo – sondażowych,
- ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycję na wytypowanych stanowiskach archeologicznych,
- badań archeologicznych na nowych obiektach archeologicznych,
- stałego nadzoru archeologicznego podczas odhumusowania terenu.

Wszelkie prace archeologiczne podlegają przepisom ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Uchwałą Nr XXXII/248/13 Rady Miejskiej w Rychwale z dnia 17 stycznia 2013 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Rychwał – Etap VII, wprowadzono kolejne zmiany do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. W artykule 13 zapisano, iż:

Cały teren objęty planem położony jest w strefie występowania zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych zgodnie z przepisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Z kolei w art. 7 następnej zmiany, przyjętej Uchwałą Nr XLV/325/13 Rady Miejskiej w Rychwale z dnia 30 grudnia 2013 roku w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Rychwał w zakresie wybranych terenów w obrębach Święcia, Franki, Czyżew, Dąbroszyn,

Wardężyń, zawarto następujące zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

1) w obrębie jednostki planistycznej A, na wschód od zabudowań miejscowości Święcia na terenie A6.ZC, w lesie zlokalizowany jest nieczynny cmentarz ewangelicko – augsburski z 1 poł. XIX; wszelkie działania w obrębie cmentarza wymagają uzgodnienia z WWKZ w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie; ustala się ochronę zabytku poprzez:

- a) zachowanie historycznego podziału,
- b) utrzymanie historycznych granic cmentarza, historycznej zieleni w tym drzew, uzupełnianie braków tymi samymi gatunkami drzew,
- c) zachowanie pozostałości sztuki sepulkralnej, w tym nagrobków oraz zachowanie historycznych ogrodzeń, z możliwością ich odtworzenia,
- d) zakaz zabudowy;

2) na terenach C35.MN/U, C36.RM zlokalizowany jest budynek podlegający ochronie konserwatorskiej – dawny ośmiórak dworski, wzniesiony ok. 1916 r., stanowiący część zespołu dworsko-folwarcznego w Dąbroszynie; planowane inwestycje wymagają uzgodnienia WWKZ w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie;

3) wyznacza się strefy ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych w obrębie wszystkich trzech jednostek planistycznych, zgodnie z zasięgiem wyznaczonym na rysunku planu, dla których ustala się:

a) w przypadku realizacji inwestycji związanych z szerokopłaszczyznowymi pracami ziemnymi, w szczególności drogami, halami przemysłowymi, dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek przeprowadzenia:

- rozpoznawczych badań powierzchniowo – sondażowych,
- ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycję na wytypowanych stanowiskach archeologicznych,
- badań archeologicznych na nowych obiektach archeologicznych,
- stałego nadzoru archeologicznego podczas odhumusowania terenu.

b) wszelkie prace archeologiczne muszą być uzgodnione pozwoleniem WWKZ w Poznaniu – Delegatura w Koninie oraz ustala się:

- obowiązek współdziałania inwestora, który zamierza podjąć działania budowlane, inżynierskie i inne roboty ziemne, w tym ewentualne prace związane z realizacją elektrowni wiatrowych oraz elementów infrastruktury technicznej i drogowej, z organem właściwym do spraw ochrony dziedzictwa kulturowego, na zasadach określonych przepisami szczególnymi, dotyczącymi ochrony zabytków,

- w przypadku realizacji inwestycji na terenie w obrębie strefy – obowiązek przeprowadzenia obserwacji archeologicznej w formie nadzoru archeologicznego prowadzonego w trakcie trwania inwestycji, w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne WVKZ Delegatura w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, zgodnie z przepisami szczególnymi dotyczącymi ochrony zabytków.

Natomiast Uchwała Nr LIII/389/14 Rady Miejskiej w Rychwale z dnia 4 września 2014 roku w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Rychwał w zakresie wybranych terenów – Etap XI, przyniosła, w art. 3.4. następujące zapisy w odniesieniu do obszarów i obiektów zabytkowych:

1) na obszarze objętym planem występują strefy ochrony konserwatorskiej, w których zasady ochrony określono w ustaleniach szczegółowych dla odpowiednich terenów funkcjonalnych;

2) na terenie objętym planem występują strefy ochrony konserwatorskiej zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, dla których określono następujące zasady ochrony:

a) dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi należy przeprowadzić badania archeologiczne w takim zakresie, w jakim roboty ziemne zagrażają stanowisku archeologicznemu,

b) dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się w obrębie szeroko płaszczyznowego zadania inwestycyjnego (drogi, hale przemysłowe, zakładu usługowe o dużej powierzchni) obowiązek przeprowadzenia:

- rozpoznawczych badań powierzchniowo – sondażowych,
- ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycję na wytypowanych stanowiskach archeologicznych,
- badań archeologicznych na nowych obiektach archeologicznych,
- stałego nadzoru archeologicznego podczas odhumusowania terenu,

3) na obszarze objętym planem nie występują dobra kultury współczesnej.

Kolejne zmiany w planowaniu przestrzennym gminy wprowadzono Uchwałą Nr XIII/80/15 Rady Miejskiej w Rychwale z dnia 6 listopada 2015 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Rychwał - Etap XII. W art. 14 wprowadzono następujące zapisy:

Część terenu objęta planem przedstawiona na załączniku nr 3 znajduje się w granicach wpisanego do rejestru zabytków układu urbanistycznego miasta

Rychwał (A-466/2007 z dnia 31 grudnia 1991 r.) Zagospodarowanie terenu w granicach historycznego układu urbanistycznego powinno spełniać warunki konserwatorskie. Planowane zagospodarowanie terenu powinno być zharmonizowane z zabytkowym otoczeniem. Zabudowę terenu, w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej, należy zharmonizować z obiektami położonymi w sąsiedztwie. Detal architektoniczny inspirowany historycznym. Podziały geodezyjne, zmiany sposobu użytkowania i zagospodarowania terenu i budynków, wszelkie roboty budowlane oraz wycinki i nasadzenia wymagają przestrzegania ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, na terenach historycznego układu urbanistycznego wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych zgodnie z przepisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ochronę konserwatorską zapisano również w kolejnej zmianie planu, przyjętej Uchwałą Nr XXXIX/259/17 Rady Miejskiej w Rychwale z dnia 22 listopada 2017 r. w sprawie „Zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy i miasta Rychwał – Etap XIV część A”.

Art. 13. Ustala się ochronę konserwatorską dla terenów:

- 1) terenu przedstawionego na załączniku graficznym nr 1 w obrębie Dąbroszyn oznaczonego symbolem 1MN/U, znajdującego się w bezpośrednim sąsiedztwie historycznego zespołu dworsko-folwarcznego w Dąbroszynie;
- 2) terenu przedstawionego na załączniku graficznym nr 2 w obrębie Rychwał oznaczonego symbolem U/MN, znajdującego się w obrębie historycznego układu urbanistycznego Rychwała, poza granicami obszaru wpisanego do rejestru zabytków.

2. Podziały geodezyjne, zmiany sposobu użytkowania i zagospodarowania terenu, wszelkie roboty budowlane na terenach ustalonej planem ochrony konserwatorskiej wymagają przestrzegania ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

7.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i szczególnych zagrożeń

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153) Gmina Rychwał posiada opracowany w 2005 r. plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu

zbrojnego i szczególnych zagrożeń. Plan ten jest corocznie aktualizowany.

8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Zabytki nieruchome na terenie gminy Rychwał, wpisane do rejestru zabytków, prezentują zróżnicowany stan zachowania.

DĄBROSZYN

Zespół dworski

Dzieje majątku w Dąbroszynie, należącego do dóbr rychwalskich sięgają poł. XVI w. Należały wówczas do rodziny Złotowskich, fundatorów kościoła parafialnego w Rychwale. W 1 poł. XIX w. zadłużony majątek został przejęty przez Skarb Państwa i sprzedany Xaweremu Potworowskiemu, który pobudował dwór i założył wokół niego park. Po 1945 r. w budynku dworu umieszczono szkołę podstawową, oficyna pełniła funkcje mieszkalne. Pod koniec l. 80 XX w. ze względu na zły stan techniczny dworu, podjęto decyzję o zaadaptowaniu na cele oświatowe dawnej oficyny, do której w latach 1990-1991 dobudowano dwa segmenty.

Obecny stan techniczny dworu jest katastrofalny; zarwany dach, brak stropów, częściowo zachowane mury z licznymi pęknięciami, szczątkowo zachowana stolarka okienna i drzwiowa. Uniemożliwia to remont obiektu, który aktualnie musiałby polegać na całkowitej wymianie substancji zabytku i jego rekonstrukcji. Ponieważ działania takie nie mają uzasadnienia merytorycznego w kontekście wartości zabytkowych posiadanych przez obiekt, Gmina wystąpiła z wnioskiem do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego o wykreślenie obiektu z rejestru zabytków.

Oficyna usytuowana wzdłuż północnej granicy parku. Budynek murowany, jednokondygnacyjny z użytkowym poddaszem, nakryty dachem naczółkowym pokrytym dachówką. Stan zachowania dobry, po remoncie przeprowadzonym w 2010 r.

Park założony w stylu krajobrazowym, zachowany w pierwotnych granicach, z zachowanym częściowo układem dróg i alejek spacerowych. Uzupełnieniem układu przestrzennego jest niewielki staw w południowo-wschodnim narożniku (teren ze stawem wygrodzony ze względu na zapewnienie bezpieczeństwa dzieci uczęszczających do szkoły). W parku występuje kilkanaście gatunków drzew z dominacją kasztanowca, robinii akacjowej, jesionu i grabu. Zachowany pierwotny wjazd poprzez murowaną bramę usytuowaną w części południowo-wschodniej. Teren na południe od dworu pozbawiony drzew,

wykorzystywany jako boisko szkolne. Zielen na bieżąco porządkowana, usuwane są drzewa obumarłe i zagrażające bezpieczeństwu. W 2017 r. zamontowano elementy „zielonej szkoły”: ławki, stoły, tablice edukacyjne. Wskazane oczyszczenie z samosiewów części zachodniej i południowej oraz uzupełnienie zieleni parkowej o nowe nasadzenia drzew i krzewów ozdobnych.

Zespół dworski jest własnością Gminy Rychwał.

GROCHOWY

Zespół kościoła par. p.w. św. Doroty

Kościół zbudowany w latach 1908-1912 w stylu neoklasycystycznym. Budowla murowana, założona na planie wydłużonego prostokąta z prezbiterium zbliżonym do kwadratu i dwiema kaplicami tworzącymi transept. Od strony północno-zachodniej do prezbiterium przylega zakrystia, od strony północno-wschodniej sala parafialna. W części południowej czterokondygnacyjna wieża nakryta baniastym hełmem z krzyżem. Dachy kryte dachówką karpiówką. Bogaty detal architektoniczny: profilowane gzymsy, kolumny, trójkątne szczyty, pilastry, fryzy w formie konsolek, otwory okienne zamknięte łukiem pełnym w profilowanych opaskach. Wnętrze jednonawowe, czteroprzęsłowe, przekryte sklepieniem żaglastym. Obiekt utrzymany w dobrym stanie. W 1992 r. wymieniono posadzkę w prezbiterium, odnowiono wnętrze kościoła. W latach 2005-2009 przeprowadzono remont elewacji, obecnie odnowione. W latach 2012-2013 zagospodarowano teren wokół kościoła wraz z naprawą i uzupełnieniem elementów ogrodzenia. W 2018 r. rozpoczęto remont dachu (naprawa więźby, wymiana ceramicznego pokrycia).

Na cmentarzu przykościelnym znajdują się nagrobki właścicieli dóbr Siąszyce: Piotra Gałczyńskiego, zm. 1827 r. i jego syna Wojciecha, który wrócił do rodzinnej ziemi z Syberii po latach zesłania za udział w powstaniu listopadowym, zmarł w 1860 r. Nagrobki wykonane z piaskowca, po konserwacji przeprowadzonej w 2017 r.

Cmentarz katolicki

Założony w 1 poł. XIX w., położony w odległości ok. 150 m od kościoła, po stronie południowej drogi Siąszyce – Grochowy. Najstarszy zachowany nagrobek z 1880 r. Licznie zachowane nagrobki i mogiły z 1 poł. XX w. oraz starodrzew z dominacją dębu. Na cmentarzu mogiła powstańców styczniowych. Stan zachowania dobry.

KUCHARY KOŚCIELNE

Kościół par. p.w. Wszystkich Świętych

Kościół wzniesiony w 1795 r. na miejscu poprzedniego, wzmiankowanego

w 1449 r. Budowla drewniana, orientowana, konstrukcji zrębowej, oszalowana, na rzucie prostokąta z prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Dachy kryte blachą. Na osi dachu wieżyczka na sygnaturkę zwieńczona cebulastym hełmem z latarnią. Wnętrze jednonawowe, salowe, przekryte stropem, od zachodu chór muzyczny wsparty na dwóch spiralnych kolumnach.

W latach 1990-1991 odnowiono wnętrze kościoła. W roku 2008 zainstalowano system wykrywania pożaru i sygnalizacji włamania i napadu. W 2013 r. wykonano remont obiektu obejmujący m.in. wzmocnienie drewnianych belek stropowych, naprawę konstrukcji więźby dachowej i wieży, wymianę oszalowania, wymianę pokrycia dachu z blachy na gont, wieży na blachę miedzianą, wymianę stolarki okiennej i naprawę stolarki drzwiowej.

Cmentarz katolicki

Założony w 1 poł. XIX w., usytuowany wśród pól uprawnych, w odległości ok. 500 m na południe od kościoła. Najstarszy zachowany nagrobek z 1879 r., kilkadziesiąt nagrobków i mogił z 1 poł. XX w. Stan zachowania dobry.

RYCHWAŁ

Kościół par. p.w. Świętej Trójcy

Kościół wzmiankowany w 1476 r., przebudowany w 1574 r. z fundacji kasztelana Gabriela Złotkowskiego. Zrujnowany w XVIII w., odbudowany i przebudowany w latach 1790-1800 r. Ze starej budowli zachował się gotycki szczyt fasady. W 1874 r. do korpusu dostawiono dwie kruchty. Budowla murowana, otynkowana, założona na planie prostokąta z prezbiterium od wschodu zakończonym półkolistą apsydą. Dach kryty dachówką, apsyda i zakrystia blachą. Elewacje gładkie, zwieńczone profilowanym gzymsem. Otwory okienne zamknięte półkoliście. Na osi nawy i prezbiterium niewielka latarnia z prześwitem nakryta ostrosłupowym daszkiem. Bryła oszkarpowana. Wnętrze jednonawowe, trójprzęsłowe, ze stropem zdobionym motywami roślinnymi.

Gruntownego remontu świątyni dokonano w latach 1973-1974. Kolejny remont, obejmujący wzmocnienie konstrukcji, remont więźby dachowej, wymianę pokrycia, założenie nowych tynków zewnętrznych przeprowadzono w latach 2000-2001. Nowe tynki wewnętrzne założono w latach 2004-2005. W roku 2010 wymieniono posadzkę. Stan zachowania dostateczny. Naprawy wymagają zawilgocone tynki zewnętrzne w przyziemiu.

Cmentarz katolicki

Założony w 1 poł. XIX w., położony w odległości ok. 700 m na północ od kościoła. Najstarszy zachowany nagrobek z 1879 roku. Licznie zachowane nagrobki z pocz. XX w., w tym właściciele majątku w Rychwale oraz starodrzew

z okazałymi egzemplarzami dębu szypułkowego. Obiekt utrzymany w dobrym stanie.

Pozostałości po obronnej siedzibie Złotowskich (relikty starego dworu na wyspie z ogrodem)

Dwór na kopcu otoczonym fosą wzniesiony został w 1 poł. XVI w. przez ówczesnych właścicieli dóbr, rodzinę Rychwalskich. Wymieniony po raz pierwszy w spisie zabudowań majątku sporządzonym w 1553 r. Około 1570 r. majątek wraz z należącymi do niego folwarkami przechodzą w ręce rodziny Złotowskich. W 1 poł. XVII w. funkcje mieszkalne dworu na kopcu przejął nowy, parterowy dwór alkierzowy. W 1707 r. jako właściciel majątku występuje Jan Gostyński, w 1787 r. Bogumił Dobrzycki. Od XVIII w. pierwotna siedziba popadała w ruinę. Z kolejnym właścicielem, Jakubem Zygmuntem Kretkowskim należy wiązać budowę ostatniego dworu w pocz. XIX w. Na przestrzeni XIX w. dobra rychwalskie wielokrotnie zmieniały właścicieli; Antoni Brzechwa, Felicjan Taczanowski, Karscy, Józef Wichliński i jego spadkobiercy.

Wraz ze zmianą właścicieli siedziba rychwalska ulegała kolejnym przeobrażeniom, od XVI-wiecznego dworu na kopcu poprzez XVII-wieczny dwór alkierzowy do klasycystycznego dworu z pocz. XIX w. otoczonego niewielkim parkiem krajobrazowym. Park o pow. ok. 2 ha zamknięty jest w regularnych granicach wyznaczonych sztucznie wykopany kanałem, tworzący w rzucie kształt zbliżony do trapezu. Wjazd do parku poprzez aleję wysadzaną drzewami od strony zachodniej. Zrujnowany XIX-wieczny dwór został rozebrany w 2007 r.

Dominującym elementem kompozycyjnym, a zarazem najstarszym zachowanym w obrębie założenia są ruiny pierwotnego dworu znajdujące się na sztucznie usypanym kopcu otoczonym fosą w północno-zachodniej części parku. Do dnia dzisiejszego zachowała się kondygnacja piwnic przekryta sklepieniem kolebkowym, założona na planie zbliżonym do kwadratu. Wejście od strony południowej, pierwotnie poprzez most. Obecnie kopiec gęsto porośnięty drzewami i krzewami. Układ zieleni parkowej w okresie powojennym został zatarty na skutek braku pielęgnacji i dewastacji. Nastąpił bujny rozrost samosiewów i krzewów, który spowodował zatarcie powiązań widokowych wewnątrz parku oraz parku z otoczeniem. Zachowane pojedyncze egzemplarze starodrzewu (dąb, jesion, wiąz).

Obiekt jest własnością prywatną.

9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Do istotnych zagrożeń obiektów zabytkowych na terenie gminy należy

zaliczyć tzw. zagrożenia techniczne. Pierwotny układ komunikacyjny, na który nałożone są wszelkie współczesne rozwiązania drogowe, kumuluje się niekorzystnie w odniesieniu do wszelkich budowli, szczególnie zaś tych, które są obiektami zabytkowymi. Emisje gazów, zanieczyszczeń atmosferycznych, to następna z przyczyn degradujących elewacje pokryte tynkami tradycyjnymi.

Wśród istotnych zagrożeń wymienić trzeba również indywidualne postawy oraz przypisane im wartości, które dla człowieka będącego ich nosicielem są wyznacznikiem działań skutkujących decyzjami nie zawsze pomyślnymi dla substancji zabytkowej. Przejawia się to w dowolnym przerabianiu, poprawianiu budynków z naruszeniem wszelkich zasad, którym poddana jest substancja zabytkowa. Likwidacja oryginalnych elementów dekoracji architektonicznej, zdobionej stolarki okiennej i drzwiowej, wprowadzanie współczesnych materiałów budowlanych typu blacha dachówkowa w miejsce ceramicznych pokryć dachowych, okien z PCV oraz ocieplanie płytami styropianowymi, prowadzi do degradacji pojedynczych obiektów, a także całych obszarów starej zabudowy.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły dworskie. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową dworską powoduje opuszczenie, niszczenie obiektów, a w konsekwencji ich rozbiórkę.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymienia również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczane. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

10.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta (burmistrza) gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji

zabytków.

Gmina Rychwał wykonała w 2011 roku gminną ewidencję zabytków nieruchomości zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomości obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomości o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, do końca 2019 r. zostanie wykonana gminna ewidencja zabytków archeologicznych. Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sporządzona zostanie elektroniczna, systematycznie aktualizowana baza informacji o stanowiskach archeologicznych wytypowanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do wpisania do rejestru zabytków, w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy.

10.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz założenie strony internetowej związanej z tą problematyką,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „Programu opieki nad zabytkami Gminy Rychwał” na stronie internetowej Gminy,

- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w cyklicznych imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny.

10.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych,
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy; zasady udzielania dotacji określone zostały w Uchwale Nr XXXII/197/09 Rady Miejskiej z dnia 06.11.2009 r., ze zmianami przyjętymi Uchwałą Rady Miejskiej Nr XXXIX/308/10 z dnia 11.08.2010 r. Planowane jest coroczne wydzielanie określonych kwot na dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy,
- renowacja obiektów zabytkowych będących własnością Gminy:

Obiektem zabytkowym, stanowiącymi własność Gminy jest zespół dworski w Dąbroszynie. Dwór zrujnowany; Gmina wystąpiła do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego o wykreślenie obiektu z rejestru zabytków. Oficyna zachowana w dobrym stanie. Gmina zakłada wydzielenie określonych kwot na jej coroczne utrzymanie, tak w zakresie estetyki jak i technicznych potrzeb obiektu. Planowane są działania związane z rewaloryzacją założenia parkowego,

obejmujące porządkowanie zieleni (usunięcie samosiewów), prace pielęgnacyjne i sanitarne drzewostanu, budowę ciągów komunikacyjnych i spacerowych, wzbogacenie gatunkowe drzewostanu parkowego nowymi nasadzeniami drzew i krzewów ozdobnych, renowację kompleksu wodnego. Zakres prac uwarunkowany będzie każdorazowo konstruowanym corocznie budżetem, który określi wielkość środków finansowych przeznaczonych na ten cel.

10.4. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Szlaki stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału, zaś istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, nordic walking itp.) jest cel, któremu mają służyć, a ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów przez które przebiega. Korzystne położenie przy skrzyżowaniu ważnych szlaków komunikacyjnych, walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy Rychwał poprzecinanej wydmami i lasami, łąkami i polami, stanowisko roślinności błotnej "Bagno", postaci historyczne i ich działalność, miejsca związane z powstaniem styczniowym, obiekty sakralne i rezydencjonalne otoczone parkami, przykłady zanikającego ludowego budownictwa drewnianego, coroczne święto gminy "Rychwalia", umiejętnie wykorzystane mogą stanowić o atrakcyjności turystycznej. Gmina Rychwał jest też integralnie powiązana z otaczającymi ją gminami sąsiednimi. Istniejące w regionie konińskim, a zarazem przecinające tereny gminy szlaki turystyczne, tworzące system o dużym ładunku dydaktycznym, to unikalna forma związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Taką efektywną formą związku jest Stowarzyszenie „Solidarni w Partnerstwie” z siedzibą w Starym Mieście, utworzone w 2006 r. i obejmujące swym zasięgiem tereny sześciu gmin. „Celem Stowarzyszenia stanowiącego Lokalną Grupę Działania jest zrównoważony, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich gmin: Golina, Grodziec, Rychwał, Rzgów, Stare Miasto i Tuliszków, oparty na trwałych podstawach trójsektorowej współpracy poprzez bardziej efektywne wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych oraz potencjału społeczno – gospodarczego. Stowarzyszenie było m.in. inicjatorem powstania niektórych szlaków turystycznych i jest ich zarządcą, a także realizowało projekt dotyczący wspólnej promocji turystycznych walorów gmin, które podpisały porozumienie współpracy o akronimie "TURISA".

Szlaki turystyczne wiodą do najciekawszych pod względem historycznym i przyrodniczym miejscowości, w których znajdują się także najcenniejsze obiekty zabytkowe wymienione w poprzednich rozdziałach:

- *Szlak konny "PODKUTA SZÓSTKA"*, dł. 118 km, przebiega przez gminy: Stare Miasto, Golina, Grodziec, Rychwał, Rzgów i Tuliszków. Na trasie znajduje się sześć stanic oraz drogowskazy i tablice informacyjne. Na terenie gminy Rychwał obejmuje m.in. miejscowości Kuchary Kościelne i Modlibogowice. Zarządcą szlaku jest Stowarzyszenie "Solidarni w Partnerstwie".
- ❖ *Szlak rowerowy „ROWEROWA SZÓSTKA”*, koloru czerwonego, dł. 111 km, prowadzi przez Stare Miasto – Tuliszków – Rychwał – Grodziec – Rzgów – Golina – Stare Miasto. Jest najdłuższym szlakiem południowej części Ziemi Konińskiej. Prowadzi przez tereny rozciągające się między Doliną Rzeki Warty i Równiną Rychwańską. Zarządcą szlaku jest Stowarzyszenie "Solidarni w Partnerstwie".
- ❖ *Szlak rowerowy „WIELKA PĘTLA PUSZCZY PYZDRSKIEJ”*, dł. 30 km, wytyczony głównie na obszarze chronionego krajobrazu, na odcinku w gminie Rychwał pełni rolę łącznika.
- ✓ *SZLAK CYSTERSKI*, kulturowy, z Kalisza poprzez Rychwał, Grodziec, Królików, Kowalewek, Rzgów, wiedzie do klasztoru w Łądzie. Jego koniński odcinek dalej prowadzi poprzez Golinę, Kawnice, Bieniszew, Kazimierz Biskupi, Gosławice do Konina i dalej do pomorskich posiadłości cysterskich w okolicach Gniewu, Pelplina i Tczewa, kończąc się w Gdańsku – Oliwie.
- ✓ *„BURSZTYNOWY SZLAK ROWEROWY”*, dł. 60 km, koloru zielonego, na terenie gminy obejmuje m.in. miejscowości Dąbroszyn i Kuchary Kościelne.
- ✓ *DREWNIANE KOŚCIOŁY POWIATU KONIŃSKIEGO*, to szlak kulturowy prezentujący sakralne budownictwo drewniane powiatu konińskiego. Na szlaku znalazło się 14 obiektów - zarówno budowle istniejące, jak i dokumenty (fotografie, obrazy) prezentujące obiekty, których już nie ma. Na terenie gminy obejmuje nieistniejący kościół w Grochowach, uwieczniony na akwareli Wojciecha Kossaka, przedstawiającej jego dawną formę architektoniczną oraz kościół parafialny p. w. Wszystkich Świętych w Kucharach Borowych.
- ✓ *SZLAK ZAMKÓW*, kulturowy, prezentujący zachowane murowane obiekty obronne na terenie powiatu. Są to dawne zamki oraz murowane dwory

obronne na kopcu. Szlak zamków prowadzi poprzez: Rychwał (dwór na kopcu) – Grodziec (pozostałości dworu) – Sławsk (pozostałości dworu) – Konin – Przyjmę (kamienica Przyjemskich) – Gosławice (zamek).

Istniejąca sieć szlaków turystycznych nie wyczerpuje możliwości wytyczenia kolejnych szlaków czy ścieżek dydaktycznych. Pozwoliłyby one wzbogacić ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo – historycznych gminy, gdyż perspektywy rozwojowe gminy wiążą się zarówno z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych. Warto rozważyć projekt utworzenia szlaku kulturowego, powiązanego z miejscowościami, które łączy historyczna postać Marcina ze Sławsk, herbu Zarembo, doradcy króla Władysława Jagiełły i jego synów, piastującego wiele stanowisk m.in. kasztelana i wojewody kaliskiego oraz starosty generalnego Wielkopolski, uczestnika bitwy pod Grunwaldem, gdzie wystawił i poprowadził własną chorągiew rodową. Z uwagi na charakterystyczne w krajobrazie kulturowym gminy wyróżniki, gdzie indziej już niemal zanikające, wskazane byłoby utworzenie np. ścieżki dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z dawną zabudową wsi - zagrody z drewna i gliny, wiatrak, kapliczki przydrożne czy ścieżki związanej z unikalnym stanowiskiem roślinności "Bagno".

Gmina może również wykorzystać współczesną formę odkrywania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, jaką jest questing. Ta atrakcyjna forma zwiedzania łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią. Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność poczynając od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość, wykorzystując wydarzenia, nazwiska zapisane w historii gminy; Wojciech Galczyński, właściciel majątku siaszyckiego, Zofia Galczyńska i jej ślub z Juliuszem Kossakiem w kościele w Grochowach, czy tradycje powstańcze i miejsca pamięci. Szczególnych szans dla proponowanego projektu należałoby upatrywać we współpracy ze Stowarzyszeniem „Solidarni w Partnerstwie”, którego cele statutowe przewidują tego typu działania i w funduszach strukturalnych Unii Europejskiej 2014 – 2020 oraz wsparciu dla Turystyki z programu COSME. Program ma wydzielone środki finansowe, przeznaczone na promocję turystyki kulturowej, wsparcie rozwoju nowych form turystyki, rozwój markowych regionalnych produktów turystycznych, wsparcie dla transportu rowerowego.

Agroturystyka, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne, i której przykłady znajdziemy w miejscowościach: Grabowa, Grochowy, Modlibogowice, Kuchary Borowe i Rybie, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

Ponadto, przy pomocy organizacji pozarządowych i w porozumieniu z właścicielami nieruchomości wskazane byłoby wykonanie tablic informacyjnych i umieszczenie ich przy najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie.

11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Rychwał wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Miejskiej (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Miejskiej,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy i Miasta zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami burmistrz gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Miejskiej. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,

- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na

cele publiczne.

Witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl>

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wewnątrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Witryna internetowa: <http://www.mswia.gov.pl>

3. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Witryna internetowa: <http://www.poznan.wuoz.gov.pl>

4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

Witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl>

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające na:

- 1) pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów,
- 2) usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia,
- 3) uporządkowaniu terenu po przeprowadzonych pracach,
- 4) przygotowaniu gruntu pod nasadzenia,
- 5) instalacji systemów nawadniania,
- 6) zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia,
- 7) wykonaniu trawników,
- 8) czyszczeniu lub modernizacji zbiorników wodnych i cieków,
- 9) pracach związanych z budową lub modernizacją ciągów komunikacyjnych (alejek), obiektów małej architektury (wyłącznie: ławki, kosze na śmieci, tablice edukacyjne),
- 10) pracach demontażowych i rozbiórkowych istniejących obiektów,
- 11) zakupie, montażu i instalacji oświetlenia parkowego.

Witryna internetowa: <http://www.wfosgw.poznan.pl>

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in.

1) Programu Infrastruktura i Środowisko 2014 – 2020. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne, ochrona zdrowia oraz dziedzictwo kulturowe. Priorytet nr 8. Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

2) Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Wielkopolskiego 2014 - 2020. Program składa się z 10 Osi Priorytetowych. W ramach Osi priorytetowej IV. Środowisko, Działanie 4.4. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego, wyznaczono następujące poddziałania oraz cele:

Poddziałanie 4.4.1. Inwestycje w obszarze dziedzictwa kulturowego regionu;

Poddziałanie 4.4.2. Wydarzenia kulturalne;

Poddziałanie 4.4.3. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego w ramach ZIT i OSI.

Cel tematyczny: Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami;

Priorytet inwestycyjny: 6 c Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Cel szczegółowy działania: Zwiększona atrakcyjność obiektów kultury regionu poprzez interwencje skierowane na inwestycje chroniące ich stan.

3) Programu rozwoju Obszarów Wiejskich 2014 - 2020. Wsparcie finansowe można uzyskać w ramach działania pn. „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego”, poddziałanie „Badania i inwestycje związane z utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, krajobrazu wiejskiego i miejsc o wysokiej wartości przyrodniczej, w tym dotyczące powiązanych aspektów społeczno-gospodarczych oraz środków w zakresie świadomości środowiskowej”.

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.